

דף כ

'אלא מעתה כהן גדול שהפריש פרה לפרו תיקדוש דהאיכא פרת חטאת? – קדשי בדק הבית הוא וקדשי בדק הבית לא עבדי תמורה'. ואם תאמר, אם כן גם מפריש נקבה לעולתו מדוע עושה תמורה משום ששם עולה עליה בעוף, הלא עופות אינם עושים תמורה? –

אינו דומה, שעיקר הכוונה כאן לומר שאי אפשר שתחול קדושת הגוף על הפרה שהפריש לפרו כי אותה קדושה שראויה היא אליה, לפרת חטאת, אינה אלא קדושת דמים, משא"כ נקבה לעולה שחלה עליה קדושת הגוף בעוף, אעפ"י שאין בה דין תמורה, בדין שתחול קדושת הגוף בכל מפריש נקבה לעולה. ומה שאמרו לעיל שאין מועיל מה שמותר אשם קרב עולה, משום שהוא הולך לנדבת ציבור ואין תמורה בציבור – שם אכן צריך שיהא במותרו דין תמורה, כי עיקר הטעם הוא שכך לי הפרישה לקרבן עצמו כאילו הפריש למותרו (כדברי התוס' סד"ה רבי), הלכך כל שאין דין תמורה במותר אינו עושה תמורה, משא"כ בעולה שאין הנידון משום מותר אלא כיון ששם עולה חל על נקבה (עפ"י חדושי הגר"ס).

ע"ע בשיטמ"ק על תד"ה רבי.

'ר"ש סבר לה כר' אלעזר בן עזריה דתנן...'. במנחות קו: אמרו שאין בדבר מחלוקת אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה. ולפרש"י שם מבואר שהכל מודים שיכול להביא עוף בכל מקום [אלא שבמקומו של ת"ק כבש זול מן עוף ובמקומו של ראב"ע עוף זול מהכבש]. ולפי"ז אין מיושבת לשון סוגיתנו 'סבר לה כראב"ע' הלא אין חולק בדבר. ואולם לפירוש הרמב"ם שם (וכן נקט בלקוטי הלכות לעיקר) יש חילוקי מקומות האם סתם 'עולה' נקראת בהמה אף גם עוף, לפי"ז הכוונה כאן לומר שרבי שמעון מדבר באותם מקומות שדיבר ראב"ע, שבהם אפילו עוף נכלל ב'עולה' סתם.

'... ונקבות היכי מקרבן שלמים הא מכח קדושה דחוייה קאתיין. ל"א... אי הכי נקבות אמאי ימכרו לצרכי שלמים, בעיא רעייה? אמר ליה: רבי יהושע סבר לה כרבי שמעון דאמר כל מידי דלא חזי ליה לגופיה לא נחתא ליה קדושת הגוף' – הלכך אינן צריכות רעייה. ואם תאמר מדוע כשרות להקרבה והלא נדחו מהקרבה בהיותן קדושת דמים לעולה – מכאן נראה שאין תורת 'דיחוי' בדבר הקדוש לדמים בלבד [ומה שאמרו (בקדושין ז ועוד) בבהמה של שני שותפים שהקדיש האחד חציה – קדושה ואינה קריבה כי יש דיחוי בדמים, שונה שם שהחצי שהקדיש יש בו קדושת הגוף, ורק משום שאינו ראוי להקרבה קראוהו 'קדושת דמים', משא"כ בקדושת דמים ממש] (עפ"י חזון איש בכורות יח, יח).

בקהלות יעקב (קדושין יד, ב) צדד סברא אחרת מדוע אין כאן תורת דיחוי – כי לאחר שנמכרה לשלמים חלה עליה קדושה אחרת, ויתכן שדין דיחוי אמור רק כלפי אותה קדושה שנדחת ממנה שאינה חוזרת ונראית, אבל לא בקדושה אחרת – 'ודבר זה צריך בדיקה בש"ס וצ"ע'.

(ע"ב) 'אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח: מחלוקת לאחר כפרה... מחלוקת קודם כפרה אבל לאחר כפרה הוא עצמו קרב עולה'. לפרש"י כאן משמע שטעמו של רבי אליעזר שאמר ימותו הוא משום גזרה, ולכן אין לגזור לאחר כפרה. וכן מבואר בדברי רבינו גרשום. ואולם רש"י בכמה מקומות (לעיל יח: פסחים עג. שבועות יב.) כתב שטעמו של רבי אליעזר הוא שמקיש אשם לחטאת לכמה דינים, כגון לענין שלא לשמה (ע' זבחים י:), ועוד, שנאמר **כחטאת כאשם. ולפי זה לכאורה אין לחלק בין קודם כפרה לאחר כפרה אלא גם לאחר כפרה ימותו, כדין החטאת. וכיצד יתאים הדבר עם הנאמר כאן?**

אכן בדברי רבנו גרשום משמע שדברי רב נחמן מתיחסים למחלוקת חכמים ורבי אליעזר, האם דמי הולד הולכים לנדבת ציבור או לעולת יחיד. ולפי"ז יתכן שלרבי אליעזר לעולם ימותו כדין חטאות המתות.

'אמר רבא שתי תשובות בדבר'. ביטוי זה נמצא לרוב בדברי רבא (ובמקומות ספורים ביותר נשתמשו בו חכמים אחרים); – כאן ולהלן כב. שבת מו קכב קנג: פסחים עא. כתובות פז: צה. קי. גטין מג. קדושין ה: כריתות יג. וכן מצינו במקומות נוספים שדרכו של רבא להקשות יותר מקושיא אחת; ע' יבמות סד: 'אמר רבא ומי איכא... ועוד אימר דפליגי...! וכן לעיל י'. 'אמר רבא א"כ מצינו... ועוד דאמר רב נחמן...!'

'אלא אי איתמר הכי איתמר אר"ג אמר רבה בר אבון מחלוקת קודם כפרה אבל לאחר כפרה הוא עצמו קרב עולה'. יש לדקדק לפי זה מהו שאמרו במשנה 'ירעו עד שיסתאבו' הלא די להמתין עד שיביאו הבעלים כפרתם – ונראה שלכן פרש הרמב"ם (ע' בהל' תמורה ד, ד) 'לאחר כפרה' – שנוולד לאחר כפרה, אבל נולד קודם, לעולם ירעה עד שיסתאב, ודלא כפרש"י (עפ"י שפת אמת).

דף כא

'תמורת הבכור... הרי אלו כבכור וכמעשר ויאכלו במומן לבעלים'. התוס' (בזבחים עה: ד"ה בכור) פרשו כפשוטו שתמורת בכור נאכלת לבעלים במומה ואינה ניתנת לכהן. ואולם הרמב"ם (תמורה ג, ב) כתב שניתנת לכהן. ומפרש 'לבעלים' – לכהן שהוא בעליו של הבכור (ע"ע בקרן אורה זבחים שם; מקדש דוד יד, א; קהלות יעקב ע"ז ז ובכורות כו).

'שכל הקדשים נמכרים באיטלו ונשחטין באיטלו ונשקלין בליטרא חוץ מן הבכור והמעשר'. בתוס' (בזבחים עה ובכורות כא: לא. וכן משמע מדבריהם לעיל ת. ת) מבואר שאיסור תורה הוא זה, למכור הבכור באטליו ולשקלו בליטרא (וכן כתב להוכיח בספר קהלת יעקב תוספת דרבנן רסה מדברי רש"י בב"ק יג. ותמורה יג:). ומקור האיסור הוא מקרא כלשהו (עתוס' בכורות לא) או מסברה – משום בזיון קדשים (ע' שטמ"ק זבחים עה:). ואולם רש"י בזבחים (עה: ד"ה ופרכינן) כתב שהוא איסור מדרבנן. וכן משמע ברמב"ן (בהלכות בכורות מא: והובאו דבריו ברא"ש ובשאר פוסקים). וכן משמע בספר החינוך (שסג, ובמנ"ח שם. וע"ע שם שצד, ו, שסא, ד; חזו"א בכורות כב, ד). וע"ע במובא לעיל ח.

כתב הרמב"ן: מותר למכור חלבים וגידים וקרנים של הבכור באטליו, כי לא עשו חכמים מעלה אלא בבשר. והביאווה הפוסקים (רא"ש; יו"ד שו,ו; שו"ת מהרי"ל מב, קג) ללא חולק. ונראה לכאורה שאף לדעת התוס' שהמכירה אסורה מהתורה – בחלב וגיד מותר, שהרי הרמב"ן למד דין זה ממה שמותר למכור חלב וגיד של מעשר בהמה ואינם בכלל לאו ד'לא יגאל' – הרי שגם לענין איסורי תורה, אין חלב וגיד בכלל, אף לא מדרבנן. ואולם במנחת חינוך (שסא, ו) צידד שלא התירו חלב וגיד אלא באיסור דרבנן כגון בשחוט, אבל לא באיסור תורה. ולדבריו יש מקום לומר שלדעת התוס' שמכירה באטליו אסורה מן התורה, אף חלב וגיד בכלל האיסור.

'אף מעשר אינו נאכל אלא בפני הבית'. בשיטות הפוסקים במעשר שני בזמן הזה, בירושלם שבין החומות – ע' במובא במכות יט.

'אי קסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, לא שנא בכור ולא שנא מעשר בני הבאה נינהו'. בענין הקרבת קרבנות כשאין בית בנוי, ע' במובא במגילה י'.

ב. תנא דידן סובר בעלי חיים נידחים ולכך לא תיקרב בעצמה שלמים, אבל למאן דאמר אינם נידחים – היא עצמה תיקרב שלמים. וכן סובר ר"ש (עפ"י פסחים צח. ורש"י ועוד; כריתות כח). ויש סוברים שכאן הכל מודים שאינה קרבה שלמים מפני שדחאה בידים או מפני שזוהי דחיה גמורה, שאין נקבה באה לפסח בשום פנים (עתוס' זבחים יב. ויומא סד: וכן י"א בדעת הרמב"ם – ע' לח"מ ושעה"מ ק"פ ד, ד, ה).

ילדה (קודם הפסח) – הולד ירעה עד שיסתאב וימכר ויביא בדמיו פסח. לדברי רבא, רבי אלעזר חולק וסובר הוא עצמו יקרב (לפרש"י ור"ג: יקרב שלמים, וכן הוכיח הגר"א. והתוס' נקטו שקרב פסח. וכן מובא בתוספתא פסחים ס"ט). ולאביי אין ר"א חולק בדבר, שכשם שאמו נתקדשה לדמי פסח כך הולד קדוש לדמי פסח. [ולדעת הסובר אין דיחוי בבעלי חיים – הולד עצמו קרב לפסח. כן אמר רבי שמעון, מובא בכריתות כח.]. נשתיירה לאחר הפסח וילדה – הולד ירעה עד שיסתאב ויביא בדמיו שלמים. רבי אלעזר אומר: הוא עצמו יקרב שלמים.

הלכה כחכמים (רמב"ם תמורה ד, ו).

הקדיש בהמה מעוברת לפסח; לדברי חכמים היא וולדותיה ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויביא בדמיהם פסח. רבי אלעזר אומר: הולד עצמו יקרב פסח, שסובר עובר לאו ירך אמו ואם שיירו משוייר, הלכך אין העובר קדוש מכח אמו אלא מצד הקדשת האדם אותו ולכך נתקדש קדושת הגוף אעפ"י שאמו לא נתקדשה אלא לדמיה (כהסבר רבינא, וכן סייע מר זוטרא בריה דרב מרי).

הלכה כחכמים שאין הולד קדוש אלא לדמיו (רמב"ם תמורה ד, ו. ואעפ"י שהרמב"ם פסק 'שיירו משוייר' – ע' לקוטי הלכות).

ג. המפריש נקבה לאשם – תרעה עד שתסתאב ותימכר ויביא בדמיה אשם. ואם כבר נתכפר באשם אחר, יפלו דמיה לנדבה. רבי שמעון אומר: תימכר שלא במום, שכל דבר שאינו ראוי לו לגופו, לא חלה עליו קדושת הגוף, והרי אין נקבה ראויה לאשם בשום פנים.

הלכה כחכמים (רמב"ם פסח"מ ד, טז. וכן יש סתם משנה להלן כז:).

ילדה – ירעה עד שיסתאב, ואינו קרב אשם (גם קודם כפרה) ולא עולה. לדברי רבי יוסי רבי חנינא, אפילו רבי אלעזר מודה בדבר, שלא אמר יקרב בעצמו אלא בולד עולה לפי שיש שם עולה על אמו (בעולת העוף שכשרה נקבה. וי"מ: שקדושה לדמי עולה. ערש"י ותוס'), משא"כ באשם אין שם אשם על אמו. ואולם רבי אבין בר כהנא (כ: סובר שלר"א יקרב הולד בעצמו עולה (אם נתכפר באחר) מפני שראוי להקרבה. הרמב"ם (תמורה ד, ד) כתב שהמפריש נקבה לאשם תרעה היא ובנה עד שיפול בהם מום וימכרו ויביא בדמיהם אשמו. ואם כבר הקריב אשמו – יפלו דמיהם לנדבה (ומרבנו גרשום (יט רע"א) משמע שיביא בדמי הולד עולה, ושמא דיבר בשהוקרב אשמו).

דפים יט – כ

לא. הקדיש בהמה לקרבן מסוים ואינה ראויה להיקרב בעצמה, האם חלה עליה קדושת הגוף אם לאו?

מבואר בגמרא שלדברי רבי שמעון המפריש נקבה לאשם או לפסח, הואיל ואינה ראויה כלל לגופה, שהרי אין אשם נקבה בשום פנים – אין חלה עליה קדושת הגוף ונמכרת ללא מום ואינה עושה תמורה. וחכמים חולקים וסוברים מתוך שחלה עליה קדושת דמים חלה עליה קדושת הגוף להיפדות ע"י מום ולעשות תמורה.

בעולה נחלקו תנאים אליבא דרבי שמעון האם חלה עליה קדושת הגוף אם לאו, כיון שיש שם עולה בנקבה – בעולת העוף.

וכן אשם בן שנה והביאו בן שנתים או להפך, סובר רבי שמעון שלא חלה עליו קדושת הגוף. וכן ביחיד שחטא והפריש שעיר במקום שעירה או נשיא שהפריש שעירה במקום שעיר [אפילו נתמנה עתה לנשיאות], או כהן גדול ביוהכ"פ שהביא פרה במקום פר וכד'.

[כיוצא בזה אמרו (י) בדעת רבי אלעזר שהמקדיש את הטרפה הריהו כמקדיש עצים ואבנים – מפני שאינו ראוי לגופו].

במחוסר זמן מודה רבי שמעון שחלה עליו קדושה והשוטטו בחוץ עובר ב'לא תעשה' – שלמד מבכור שקדוש לפני זמנו (מרחם אמו).

א. כאמור לעיל, פסק הרמב"ם כחכמים. [ואף על פי שכוונתו לדמים, שלכן אמר 'לעולה' ולא 'עולה', נתקדשה קדושת הגוף שצריך רעה. עפ"י הסוגיא דלהלן כו: והגהות הגר"א שם ד. ומשמע שאם אמר 'הרי זו עולה' לא אמר כלום. ואולם בתוספתא י"ל שחולקת. עפ"י שפת אמת שם].

ואולם המשנה בחטאת, כגון יחיד המפריש שעיר לחטאתו או נשיא שהפריש שעירה לחטאתו וכה"ג שהפריש פרה לחטאתו – פסק הרמב"ם (פסוה"מ ד, יח; תמורה א, כא) שלא נתקדשה כלל אפילו קדושת דמים, וימכרו שלא במום (וראה באור שיטתו בשפת אמת כאן; אור שמח הל' תמורה שם; מקדש דוד קו"א בעניני קדשים א, א). והראב"ד השיגו, שלא אמרו בגמרא אלא לר"ש.

ב. נראה שב'תרי מיגו' נוקט הרמב"ם שלא חלה קדושת הגוף, כגון דמי עוף זה לשלמים, או נקבה לדמי עולה (עפ"י מרכבת המשנה מעשה הקרבנות טו; אחיעזר ח"ב מט, ח).

ג. המקדיש זכר לחטאתו, נראה שלאחר שנתכפר בחטאת אחרת חלה עליו קדושת הגוף, שכיון שנתכפרו בעליו הרי דינו לנדבה [שאינן בקדושת דמים דין חטאות המתות], ומתוך שחלה עליו קדושת דמים חלה קדושת דמים שהרי ראוי לעולה (עפ"י מקדש דוד קו"א א, ב). ויש סוברים שאין אומרים 'מיגו דנחטא... אלא בתחילת ההקדש ולא לאחר זמן (עפ"י בית ישי קכח ככד).

אשם בן שנה והביאו בן שתיים, ולהפך – ע' במנחות מח.

דף כ

ל.ב. המקדיש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו, האם עושה תמורה?

המקדיש נקבה לעולתו ולפסחו ולאשמו – עושה תמורה (מפני שחלה עליה קדושת הגוף שאינה יוצאת לחולין בלא מום).

רבי שמעון אומר: לעולתו – עושה תמורה. לפסחו ולאשמו – אין עושה תמורה, שאין לך דבר העושה תמורה אלא הרועה להסתאב ואילו פסח ואשם נקבה נמכרים בלא מום. אמר רבי: אין אני רואה דבריו של רבי שמעון בפסח הואיל ומותרו קרב שלמים (והלא יש נקבה בשלמים, הלכך חלה עליה קדושת הגוף, אבל אשם אעפ"י שמותרו לעולה והרי יש שם עולה בנקבה, מ"מ סובר רבי שמותר האשם בא לנדבת ציבור ואין תמורה בציבור).

לפי מה שבארו בגמרא טעמו של ר"ש, מדובר באומר 'הרי עלי עולה', וכיון שיכול למכרה ולהביא עוף ויוכל להיות נקבה, לכך חלה עליה קדושת הגוף, משא"כ בעולות חובה שאין יכול להביא עוף לחובתו (עפ"י תוס' ד"ה רבי שמעון; חדושי הנצי"ב).
רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון: אף לעולתו אין עושה תמורה. וכן אמרו בדעת רבי יהושע. הלכה כתנא קמא שאפילו מפריש נקבה לאשמו עושה תמורה, שחלה עליה קדושת הגוף (רמב"ם תמורה א, כא). וכן מבואר להלן כו סע"ב (ע"ש ברש"י ור"ג בל"א), שסתם משנה דלא כר"ש. וע' בלשון רבנו גרשום להלן כו. ד"ה קדושה ואינה קריבה: 'משום דזכר הוא דחוי לעולה לקדושת הגוף' – נראה שנקט זאת אליבא דרבי שמעון.

לג. מה דינה של תמורת אשם וולדה וולד ולדה? ומה דינו של אשם שנתכפרו בעליו באחר?

תמורת אשם וולדה וולד ולדה עד סוף העולם – ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבה ('עולת קיץ המזבח'). רבי אליעזר אומר: ימותו. רבי אלעזר (י"ג: רבי יהושע) אומר: יביא בדמיה עולות, שלדעתו מותר האשם לעולת יחיד הולכת, הלכך סומך עליה ומביא נסכים משלו, כשאר קרבן יחיד. ואם היה כהן – עבודתה ועורה שלו [ואילו לדברי חכמים עבודתה ועורה לאנשי משמר, ואין סומך עליה, ונסכיה משל ציבור].

וכן הדין באשם שמתו בעליו או שנתכפרו באחר.

והסיק רבא בשם רבה בר אבוח: מחלוקת קודם כפרה [ואעפ"י שלא הביא אשמו – אין התמורה קריבה לאשם, שאין אדם מתכפר בדבר עבירה], אבל לאחר שנתכפר באחר – הולד עצמו יקרב עולה. ולפי לשון אחרת (מובא בשיטמ"ק ור"ג) יביא בדמיו עולה אבל הוא עצמו לא יקרב [ורק קודם כפרה אמר רבי אליעזר ימות, גזרה שאם אמרת ירעה שמא יקריבו לאשם, אבל לאחר כפרה אין לחוש שיקריבוהו לאשם. עפ"י רש"י].

א. ברבנו גרשום משמע שהדברים מתיחסים כלפי מחלוקת חכמים ורבי אלעזר, האם ירעה ויפלו דמיו לנדבת ציבור או לעולת יחיד, והכל מודים לאחר כפרה שהולד עצמו יקרב עולה. ויתכן לפירוש זה שלר' אליעזר דינו במיתה בכל אופן. וכן יש ללמוד לפי מה שפרש"י בכמה מקומות שטעמו של ר' אליעזר משום שמקיש אשם לחטאת, הלכך אף לאחר כפרה ימות.

ב. יש לחקור לרבי אליעזר באשם תלוי שמתו בעליו, האם דינו במיתה כשאר אשמות או שמא כיון שאשם זה בא בנדבה לשיטתו (בכריתות כה). יהא קרב עולה (מקדש דוד יט, יא).

ג. לדברי רב חסדא (יה: דלא כרבא), לדעת רבי אלעזר עצמו יקרב הולד עולה, כשם שבולד נקבה שהפריש לעולה אמר ר"א קרב עולה.

ד. להלכה פסק הרמב"ם (תמורה ג, א) כחכמים שתמורת האשם תרעה עד שתסתאב ויפלו דמיה לנדבה. וכן לענין ולד התמורה וולד ולדה פסק (ד, ד) ירעו ויפלו דמיהם לנדבת ציבור. ודוקא כשנולד קודם שנתכפר באשם, אבל נולד לאחר כפרה – הולד עצמו יקרב עולה (כרבה בר אבוח, ופירש שהקובע הוא לידת הולד, ודלא כפרש"י. וע' שפ"א). והראב"ד חלק ופסק ירעו ויביאו בדמיהם עולה [כדין המפריש נקבה לעולה שולדה ירעה, וכלשון אחרונה המובאת בפירוש ר"ג].

דף כא

לד. א. מה דינם של תמורת הבכור והמעשר וולדם?

ב. המטיל מום בבהמות קדשים שאינם נקרבים על המזבח, האם חייב משום מטיל מום בקדשים?